

907

Erfgooiers

AO-REEKS verschijnt wekelijks

13 april 1972

de erfgooiers

... een laatste stukje middeleeuwen ...

door Dr. A. C. J. de Vrankrijker

Op 24 april 1912 (50 j. geleden) keurde de Eerste Kamer de „Erfgooierswet” goed. Aan een toestand, die naar anarchie dreigde af te glijden, werd daardoor een eind gemaakt. Deze wet — gemaakt met de bedoeling pais en vrede in het Gooi te brengen — voldeed evenwel niet geheel en al aan de verwachting. Tot in onze dagen laaien soms de twisten op ... en nu de uitbreiding van de „randstad Holland” meer en meer in dit oeroude landschap doordringt, blijken er nog genoeg oude — en ook nieuwe — geschilpunten te bestaan.

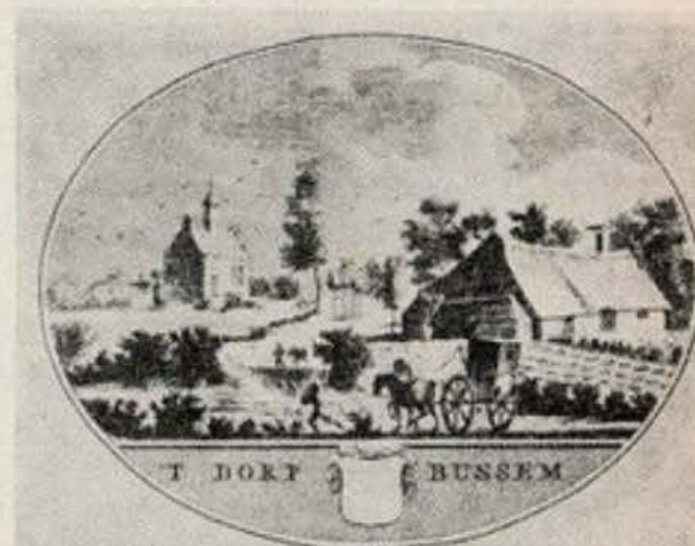
Al heel oud ...

Het interessante bij de situatie is wel dat we hier te doen hebben met een toestand die in oorsprong uit de middeleeuwen stamt en die door toevallige omstandigheden bewaard is gebleven.

In talloze plaatsen in ons land had een dergelijke kwestie kunnen ontstaan als begin en verdere ontwikkeling meer overkomst hadden vertoond met die in 't Gooi. Gelukkig is dit niet het geval geweest (er is immers al té veel onenigheid in de wereld) hoewel de situatie van de ERFGOOIERS toch wel uiterst belangwekkend is. Want in de verschillende dorpen van het Gooi lopen, werken, wonen thans mensen die zich *erfgooier* mogen noemen. Maar ... lang niet alle bewoners

van deze streek mogen dit. Wie is erfgooiër, wie niet? Is het deze mensen aan te zien? Wij geloven het niet.

Toch zijn erfgooiers heel bijzondere

Frank Nieuwman met twiële leden,
Bleek uit een klein begin ontstaan,
Het nog Vervol, (thans veer aan 't worden)
Ook andre plaatsen onderlaan:
Hij, bij wien neggen juist niet geldt,
Zie BYNNEM, hem hier voorgelield

Dorpje in het Gooi omstreeks 1790. Toen 400 inwoners, nu 40.000.

mensen, tenminste mensen met rechten die een gewone Nederlander niet bezit. Zij onderscheiden zich alleen al hierin van hun streekgenoten dat er speciaal voor hen een wet is gemaakt.

De bijzondere wet die de erfgooiers hun aparte status gaf werd dan in maart 1912 in de Tweede Kamer behandeld en is vervolgens — zoals al verteld — op 24 april 1912 door de Eerste Kamer goedgekeurd.

De naam

Laten we eerst eens op de naam ingaan. Een erfgooiër is een mannelijke meerderjarige bewoner van het Gooi, in mannelijke linie afstammend van oer-bewoners van honderden jaren geleden. Van deze verre voorouders heeft hij iets geërfd, namelijk het recht om zekere gronden te mogen gebruiken.

Dit recht dateert van eeuwen her. Maar — zoals meer gebeurt — slopen er op de duur misbruiken en mistanden in het rechtsgebruik. Het een en ander liep hoog op en gaf aanleiding tot zulk een getwist dat er compagnieën soldaten aan te pas kwamen om de orde te handhaven.

Verzet

Een erfgooiër is nu eenmaal niet iemand die men op zijn tenen moet gaan staan, in casu in zijn rechten tekort moet doen. Dan verzet hij zich hevig, toont zich zolang koppig en onhandelbaar totdat hij verkregen heeft wat hij zijn recht acht.

Omstreeks 1900 hadden de erfgooiers dan de overtuiging dat men hen allerwegen op de tenen trapte en

dat zij hun recht moesten gaan zoeken. Dit heeft geleid tot dermate gespannen toestanden dat hier diepgaand ingegrepen moest worden. Het optreden van politie, soldaten en rechterlijke macht mocht niet meer baten. De hoogste instanties in den lande moesten er aan te pas komen!

Zes en een halve eeuw geleden

De historie van de erfgooiers begint in de veertiende eeuw. Wij komen dan terecht in een **marke**, een instelling waarvan er honderden zijn geweest in ons land. Ze omvatten gemeenschappelijk gebruikte gronden. Deze konden gezamenlijk bezit zijn; het was echter ook mogelijk dat de landsheer eigenaar was en dat de bewoners van het betrokken gebied alleen de gebruiksrechten hadden.

Het was gewoonlijk zo dat elke boer zijn eigen akkers in eigendom of pacht had. De weiden, heiden en bossen daarentegen waren dan echter niet verdeeld. Elk trok er, naar gestelde regels, zijn profijt van.

De markewet

De verzorging van zulke grond was uiteraard minder dan die van het particulier bezit. Bovendien belemmerde men de ontginning voor het stichten van nieuwe bedrijven en het uitbreiden van de bestaande.

Dat is in de Franse tijd aanleiding geweest tot het uitvaardigen van een wet die zo'n verdeling bevorderde of zelfs wilde afdwingen. Na de markewet van 1809 gingen de marken ver-

dwijnen. *De Gooise echter bleef bestaan en bestaat nog!*

De Gooise marke

De Gooise marke is niet lang na 1300 ontstaan. Er is geen papier dat een begin vermeldt. En toch moet het zo zijn dat de graaf van Holland in die tijd aan zijn „goede luden” in Gooiland het recht heeft geschonken om gezamenlijk de gronden te gebruiken die niet tot persoonlijk gebruik waren verkaveld.

Al vóór 1326 moet het zo ver zijn geweest, want in dat jaar beklagde graaf WILLEM III zich over de Gooiers die een eigen bestuur hadden samengesteld, een volksvergadering samenvoegden en ieder die wegbleef met een boete bedreigden. Vergaderen was wel toegestaan, maar niet het bijeenkomen op eigen gezag ten einde — buiten de graaf om! — regels te

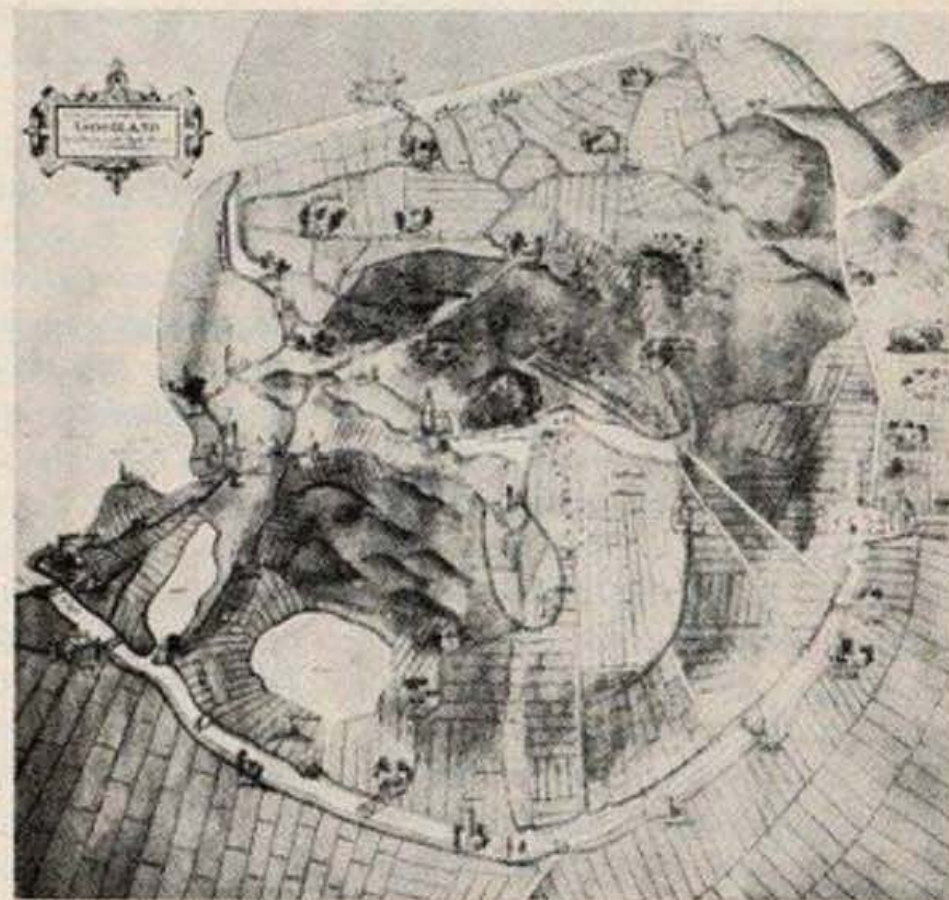
brouwen die elkeen zouden binden. Hij alleen mocht de hoorn laten blazen. De grond was en bleef immers van hem, als landsheer; alleen het gebruik had hij geschonken!

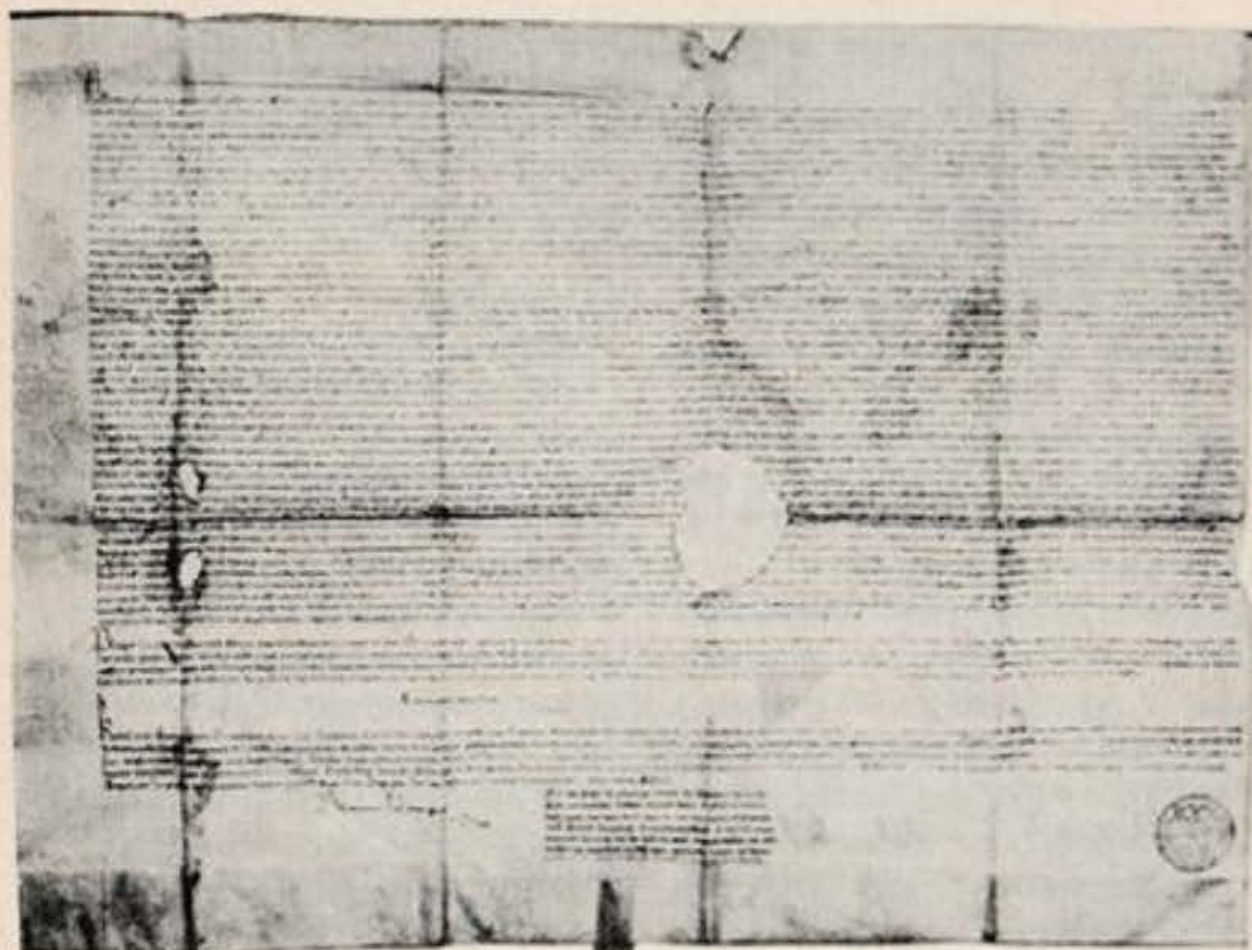
„Onverdeeld”

Wat graaf Willem III in 1326 gedaan heeft, is heel hardop en duidelijk zeggen, dat de Gooiers geen vrije, eigen marke hadden. Dat dus de eigendom van de gemeenschappelijk gebruikte grond niet aan hen toekwam; dat zij niet vrij waren om er over te beschikken. Datzelfde blijkt in latere tijd herhaaldelijk, wanneer enkele Gooise dorpen pogingen doen om de gronden onder elkaar te verdelen.

Daarom bepaalde in 1403 hertog ALBRECHT VAN BEIEREN, graaf van Holland, nadrukkelijk dat de gemene gronden te eeuwigden dage

Land tussen Vecht en Eem in 1520. Dit is een der oudste kaarten van het Gooi. De noordkant is links. U moet dus de linkerkant naar boven draaien om een vergelijking met huidige kaarten te kunnen maken.

Zo zag een schaarbrief er uit. Het hier (verkleind afgebeelde) stuk dateert uit 1470.

onverdeeld zouden blijven. De goede man wilde wel een uitzondering maken voor een lap veengrond die de stad Naarden al jaren tevoren van het gemeenschappelijk „bezit” had afgescheiden. Zo iets mocht echter nooit meer voorkomen, zei hij heel beslist.

Schaarbrieven

De Gooiers zaten dus te eeuwigen dage aan onverdeeld gebruiken vast, dat wisten zij nu. Zij hebben toen hiervoor, in overleg met de graaf, regels gesteld. De stukken, waarin dit gedaan werd, heten schaarbrieven. Deze zijn aldus genoemd naar de koppel vee die elk op het gemene land mocht drijven, en een *schaar* werd genoemd. Van zulke brieven

zijn er vele bewaard gebleven. De oudste dateert van het jaar 1403.

4 dorpen en 1 stad

De gronden zijn inderdaad, volgens 's graven wil, onverdeeld gebleven. Men heeft alleen, voor gemakkelijker beheer, administratieve scheidingen aangebracht. Zo waren de *meenten* — dat zijn de weilanden — ingedeeld in Naarder-, Hilversummer-, Laarder-, Blaricummer- en Huizermeent. De attente lezer zal dadelijk opmerken dat in deze opsomming de Gooise dorpen Bussum en 's Gravenland ontbreken. Dit is verklaarbaar... want het laatste dorp is een

pas in de 17de eeuw gestichte veenkolonie, terwijl Bussum tot 1816 een niet-zelfstandig buitenbuurtje was van de stad Naarden!

Toch telde Bussum wel mee in bestuur en beheer. Dit was in 1403 toevertrouwd aan de burgemeesters van Naarden en aan vijf meentmeesters, voor elk der dorpen één en bijgevolg ook voor Bussum. Trouwens, de andere dorpen — behalve Laren — waren toen ook nog maar simpele buurtschappen zonder eigen bestuur.

De grootte van de marke

Hoe groot de marke precies was, valt onmogelijk meer te zeggen. Huizen met erven en akkers behoorden er niet bij. In latere tijd aangeslibde gronden (de *zg. maatlanden*) evenmin. Weiden, heiden, venen en bossen wel, maar alleen in zoverre ze in handen waren van de graaf van Holland. Dat deze geen alleenbezitter was, weten wij uit stukken die bij de overdracht aan hem in 1280 zijn opgesteld. Wat daar uitgezonderd werd, is moeilijk nu nog aan te duiden.

Hoeveel mensen met elkaar de gebruiksrechten deelden, valt ook moeilijk te zeggen. Wij hebben alle reden om aan te nemen, dat het aantal oer-erfgooiers 3000 of iets meer was, wanneer we vrouwen en kinderen mee tellen. Die leefden bijna allen van landbouw en vee-teelt. Ook de inwoners van het stadje Naarden deden dit merendeels, hoewel daar steeds meer mensen waren die van hun neveninkomsten uit wolweverij hun hoofdbedrijf maakten.

De rechten

In de eerste schaarbrief, van 1403, vinden we een aantal regels. Het stuk spreekt van acht schaarzetters, mensen die elk jaar moesten bepalen hoeveel koeien er op de gemene weiden mochten grazen. Zij deden dit telkens op Sinte Geertruidendag (17 maart). Zij gingen ook na of elke boer zich aan de vastgestelde schaar hield bij het opbrengen. Zij mochten boventallige dieren als straf in beslag nemen.

Het bezit van een hoeve

De uitoefening van het schaarrecht was wel gebonden aan het bezit van een hoeve. Natuurlijk, want het was niet de bedoeling dat een ambachtsman uit de stad een recht van scharen zou verhandelen. Het recht om de meenten te gebruiken was dus gebonden aan het bewonen van een boerderij én het bezitten van vee. Iedere koopman, dagloner, of wat dan ook, kon wel erfgooiër zijn, maar zonder mogelijkheid om van zijn voorrecht te genieten. In beginsel was dus iedere ingeborene die in Gooiland een huis bewoonde gerechtigd, in de praktijk alleen hij die agrarisch bedrijf als hoofd- of nevenbestaan had.

Een tweede schaarbrief

Op de duur bleek de norm van een hoeve met vee in Gooiland niet afdoende. Er kwamen mensen van elders die ook wilden mee profiteren. Daarom bepaalde de tweede schaarbrief — van 1422 — dat men de

hoeve van zijn ouders geërfd moest hebben. Wie als vreemdeling een Goois meisje trouwde — al dan niet om haar geërfde hoeve — telde niet mee.

Hiermee trachtte men te voorkomen dat de spoeling dunner werd. Men moest van ouder op ouder uit het Gooi stammen en bovendien vanouds de hoeve in de familie hebben. De autochtone Gooiers beschermde zichzelf afdoende. Zij schiepen er althans de mogelijkheid voor... maar hebben hun eigen regels nu en dan overtreden door een vreemdeling schaarrecht te geven als erkenning van zijn verdiensten. Ook werd het nog wel eens verkocht. Dit laatste wilde Naarden bijwijken wel doen om er de groei van het stadje mee te bevorderen. Het was daarentegen somtijds wel dringend nodig om deze rechten weg te schenken of te verkopen. Waar hadden de zusterkens van het klooster in Naarden anders hun melkvee moeten weiden?

Aanvullende bepalingen

Natuurlijk zijn er in de loop der jaren allerlei aanvullende bepalingen gemaakt, meestal naar aanleiding van kwesties die zich voordeden. Het heeft voor ons geen zin hier op de latere en steeds meer gedetailleerde schaarbrieven in te gaan. De beginselen hebben wij gevonden. De gemene gronden mogen alleen worden gebruikt door hen die „*man uit man in Gooiland zijn geboren*” en een hoeve met vee hebben.

Dit overzicht is van betekenis voor de beoordeling van de latere twisten

en misstanden, die tot een ingrijpen van de wetgever in onze eeuw leidden. Vooral de 19de-eeuwse opvatting, dat de gemeente-besturen van Naarden en de dorpen zeggenschap hadden in het gezamenlijk bezit en aanspraken op de gronden konden doen gelden, moet foutief genoemd worden.

Geen bevoegdheid

De schaarbrieven zijn niet opgesteld door deze besturen en kenden hun geen enkele bevoegdheid toe. De gezamenlijke gebruikers waren de rechthebbers. Zij konden regels stellen en bestuurders benoemen. Met elkaar bezaten zij datgene wat men nu rechtspersoonlijkheid zou kunnen noemen. De marke had zelfs een publiekrechtelijk karakter, te vergelijken met een huidig waterschap, want zij kon verordeningen maken (de schaarbrieven) met sancties (verbeurdverklaring en boete).

In 1706

De naam *erfgooier* komt het eerst voor in een gerechtelijke verklaring van 1706. Vóór die tijd sprak men van „gemene lantgooiers”, „ingeboren Gooiers”, of zonder meer van ingeborenen.

Het genoemde jaar is van enige betekenis in deze historie. De erfgooiers konden toen terugzien op een lange reeks van processen in verband met vervreemding van grond door de graaf en zijn rechtverkrijgenden, én door de eigen plaatselijke overheden.

Kijkje in het hoogste deel van het Gooi, zoals het er meer dan twee eeuwen geleden uitzag.

Inbreuk

De ergste inbreuk op deze rechten maakten de Staten van Holland, toen zij in 1625 het tegenwoordige 's Gravenland ter ontginning uitgaven aan een groep Amsterdammers en de vergoeding voor gemis aan gebruiksrechten voor Gooiers onvoldoende regelden. De erfgooiers zijn er met hooivorken en oude schietgeweren op af gegaan om de werken te vernielen, de arbeiders te verjagen en daarna volledige schadevergoeding te eisen.

En toch zijn er sindsdien nog gronden zonder overleg vervreemd. Echter (we moeten 't uitdrukkelijk vermelden) door beide partijen. Geen van hen beschikte over de volle eigendom. Eens werd men het nooit. Ieder deed dus wat hij kon, als hij de kans kreeg om geld te innen voor zichzelf en meteen de ander dwars te zitten.

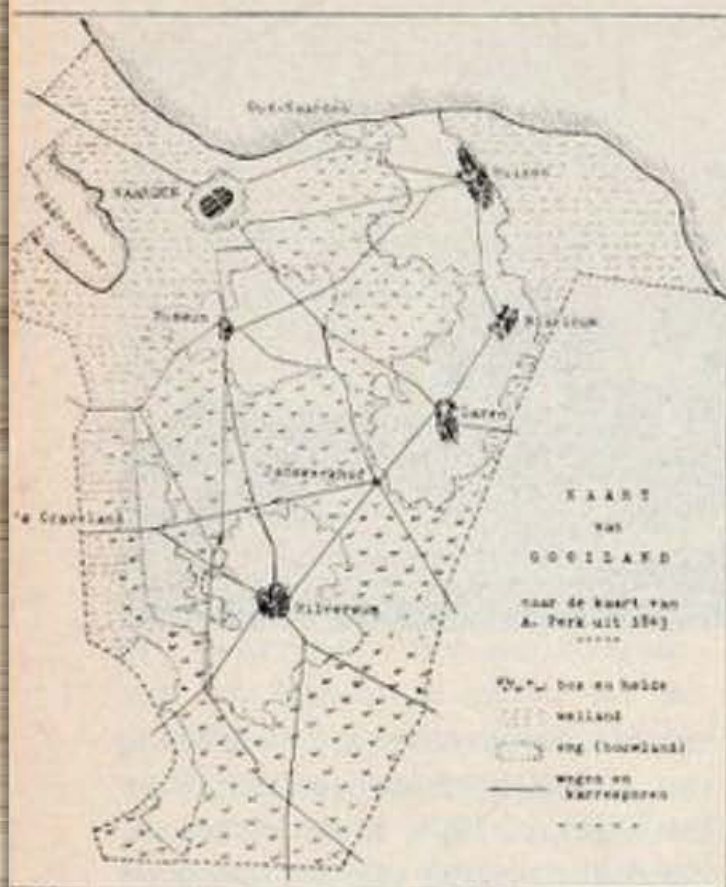
De kring gesloten

In het Gooi was men het er in-

middels wel over eens dat de kring van rechthebbenden gesloten was. Dat bleek in 1706, toen de zeer invloedrijke bezitter van het landgoed Oud-Bussum ineens weigerde te betalen voor een vergunning om koeien en paarden op de meent te laten lopen. Een stoet van streekgenoten, wier geslacht hoogstens sinds de grootvader in het Gooi woonde, poogde in dezelfde tijd als gerechtigden te worden erkend.

Dit heeft aanleiding gegeven tot het voeren van een der vele grote processen die de erfgooiers doorstaan hebben. Dit geding blijkt thans van grote betekenis te zijn geweest. *De erfgooiers kregen toen opdracht van de Staten van Holland een lijst van erfgooiers op te stellen en een kaart te doen maken van hun gronden.* Deze zijn resp. in 1708 en 1709 gereed gekomen.

Ze brengen ons aardig op de hoogte. De gronden blijken dan 6732 Rijnlandse morgen te omvatten (5733 hectare) en de lijst geeft 1088 erf-

gooiers, waarbij 624 niet-scharenden, dus mensen die geen gebruik maakten van hun rechten, doordat zij geen hoeve en vee bezaten. *Kaart en lijst zijn nog altijd de grondslagen waarop men terugvalt, als er meningsverschil bestaat.*

In de negentiende eeuw

Vóór de Napoleontische tijd kwam men altijd wel uit de moeilijkheden, zij het vaak na een jarenlang koppig volgehouden strijd, tot in de allerhoogste rechterlijke instantie uitgevochten. Daarna is het moeilijker geworden. In de 19de eeuw legde zich de knoop, die in 1912 moest worden doorgehakt.

Een wet van 16 april 1809 poogde de ontginning van woeste gronden te bevorderen. Hiertoe wenste men de

Kaart van Gooiland naar de kaart van A. Perk uit 1843.

verdeling van marken in de hand te werken. De erfgooiers werden tegen 23 januari 1811 bijeengeroepen in de Grote Kerk te Naarden om hun medewerking te vragen voor de verdeling van de heiden. Zij stemden eenparig tegen elk voorstel, want ze wilden er hun schapen op houden. Het plan bleef dus rusten.

Volle eigendom

In 1836 kwam men een stap verder. Toen toonde de rijksoverheid zich bereid de erfgooiers een deel van de door hen gebruikte gronden in volle eigendom te geven, mits deze op hun beurt de gebruiksrechten op een ander deel afstonden. Hierop zijn de belanghebbenden ingegaan, want nu werden de erfgooiers volledig baas in eigen huis, al werd dit „huis” dan ook kleiner. Hun marke werd daardoor een eigen vrije marke.

De erfgooiers vormden sindsdien een geheel onafhankelijk lichaam van *Stad & Lande van Gooiland*. Het stadje Naarden domineerde met zijn bestuurders in dit lichaam.

Rooskleurig?

Toen scheen de toestand rooskleurig te worden, met geringe kans op wrijvingen en processen. Toch ging het op de duur volkomen mis.

Het dunbevolkte Gooi was een schilderachtige streek met heiden en bossen, vrijwel ongerept. Er woonden omtrent 15.000 mensen. In de zomer kwamen er wel eens logeer-

gasten voor hun gezondheid. Amsterdam lag dichtbij, maar de reis met trekschuit of diligence was nauwelijks op één dag heen en terug te maken.

Maar in 1874 werd de spoorlijn Amsterdam-Amersfoort geopend, met stations in Bussum en in Hilversum.

Nu was het wel mogelijk om vlot heen en weer te reizen. In weinige jaren tijds maakten duizenden Amsterdammers gebruik van de mogelijkheid om in het Gooi te wonen en dagelijks naar hun werk te reizen. Dit bracht ingrijpende verandering in de Gooise gemeenten en hun besturen.

Buitenstaanders

Tot aan deze invasie van stadsbewoners was de Vergadering van Stad & Lande steeds samengesteld uit rasechte erfgooiers. Deze kon men onderscheiden in hen die vee bezaten (en dus op de meent schaarden) en anderen die alleen hun recht op jagen, plaggen steken en hout kappen handhaafden: dus de scharenden en de niet-scharenden. Beide groepen hadden vertegenwoordigers in het bestuur.

Toen nu in het laatste kwart van de 19de eeuw zich steeds meer bewoners van buiten in het Gooi vestigden, kwamen er als vanzelf stedelingen in de gemeentebesturen.

Daar de gemeenteraden vertegenwoordigers in de Vergadering van

Stad & Lande plachten te hebben, kon men er zeker van zijn, dat er dus op de duur niet-erfgooiers in de vergadering van de erfgooiers zouden zitten en . . . deze daar zelfs een meerderheid zouden kunnen vormen.

In 1890 acuut

In 1890 werd de dreiging acuut, toen de vergadering een nieuw reglement van orde aannam. Dit bepaalde dat alleen de burgemeesters van de zes Gooise gemeenten (’s Gravenland wordt niet als Goois erkend) zouden stemmen. En in dat jaar had nog maar één Gooise gemeente een erfgooiër als burgemeester!

De andere leden van de vergadering

Het raadhuis van Naarden, zoals het er omstreeks 1910 uitzag. Hier zetelde eeuwenlang het bestuur van de erfgooiers.

waren de meentmeesters. Deze waren wel erfgooiers. Het gebruik wilde echter dat zij door de gemeentebesturen werden benoemd en ontslagen. Om hun baantje niet te verliezen hielden zij hun mond toen zij werden uitgeschakeld en in de rang van onderdanige dienaren teruggezetz.

Niet democratisch

In de loop der eeuwen was elk spoor van democratie in de vergaderingen van de erfgooiers zoek geraakt, zoals ook bij de besturen van onze 18de-eeuwse steden, waar de regenten niet gekozen werden, maar zelf hun college met vriendjes aanvulden. Zo waren ook in het Gooi de bestuurders van stad en dorpen voor de erfgooiersbelangen gaan zorgen, zonder zich door de gerechtigden bij keuze te laten machtigen.

De erfgooiers waren langzamerhand uitgesloten van medebeheer en kregen zelfs nooit meer rekening of verantwoording te zien. Men denke zich dit laatste in, gecombineerd met het feit dat de gemeentebesturen hoe langer hoe minder erfgooiers telden. De belangen der gemeenten die lapjes grond wilden leveren aan zich vestigende belastingbetalers zouden boven die der boeren gaan! Grondverkoop waren dan ook schering en inslag.

Wij moeten er echter bij zeggen dat Stad & Lande geen weiland verkocht, wel heidegrond die minder belangrijk werd voor de boeren, doordat de schapenhouderij in omvang afnam. Maar desondanks heersten wantrouwen en ontevredenheid inmiddels alom.

Guerilla in het Gooi

In 1899 barstte de bom, doordat de jager HARMEN VOS een haas schoot. Nu was de jacht door het erfgooiersbestuur verpacht aan H.M. de Koningin Moeder. Vos kreeg dus een proces-verbaal en kwam voor de rechter. Hij verweerde zich daar en zei dat hij, als erfgooiër, op eigen grond jaagde en dat de Vergadering van Stad & Lande niet bevoegd was om de jacht te verpachten.

Harmen Vos kreeg ongelijk. Als raschte Gooier legde hij er zich niet bij neer. Hij ging in hoger beroep en vroeg daarna cassatie aan bij de

Harmen Vos, de erfgooiër die de zaak aan het rollen bracht door het schieten van een haas.

Hoge Raad. Daar werd de zaak na drie jaar (!) geschorst, omdat het hier kennelijk geen kwestie van strafrecht gold... maar het verweer een punt van burgerlijk recht betrof. Hierover moest eerst klaarheid komen, alvorens het al of niet strafbare feit te beoordelen viel.

Jachtrecht

De kwestie was inderdaad lastig. In de oudste erfgooiersstukken is het jachtrecht niet vastgelegd. In latere echter wel degelijk en zeer uitdrukkelijk. Vermoedelijk ging van de vroegste tijden af iedere erfgooiër zijn gang, als hij haas of patrijs op tafel wenste.

Harmen Vos deed dus gelijk altijd en met volle recht gedaan was. Hij was jager van beroep. De niet-erfgooiers in Stad & Lande hadden hem het brood uit de mond gestoten door de jacht aan buitenstaanders te verpachten. Hij echter stoorde zich daar aan niet.

Meer ontevredenheid

Intussen bestond er méér ontevredenheid. Deze uitte zich op een vergadering van 200 erfgooiers die in de Grote Kerk te Naarden bijeenroepen was door MACHIEL JANSZON MAJOR uit Laren. In deze vergadering ontzegde men eenvoudig de Vergadering van Stad & Lande het recht om de gemene gronden te besturen. Men besloot een nieuw bestuur te vormen en zich krachtig tegen het oude te verzetten.

In deze „nieuwe partij” kreeg de erfgooiër FLORIS VOS de leiding. Dit was de man die zich later naam heeft

gemaakt als „tolbestormer” en toen de stoot heeft gegeven tot afschaffing van alle tollens op de grote wegen. Men verzekerde zich van de medewerking van bekwame juristen en liet in alle gemeenten de erfgooiers hun eigen vertegenwoordigers kiezen. De „oude vergadering” ging daar dwars tegen in en was niet tot toegeven bereid.

Botsingen

Botsingen bleven niet uit. Wij horen er van, vooral op dagen waarop de boeren hun vee naar de meenten brachten.

Zo trachtte op schaardag 1903 een erfgooiër uit Blaricum zijn vee op de meent te brengen zonder het verschuldigde schaargeld aan de meentmeesters van de oude partij te voldoen. De burgemeester van Blaricum, zelf lid van de oude vergadering, liet hierop militaire hulp aanrukken. *Er werd geschoten en een erfgooiër liet het leven.*

Een en ander gaf het A.R. kamerlid mr. TH. HEEMSKERK aanleiding in de Tweede Kamer te interpellieren. De Minister van Binnenlandse Zaken beval toen de burgemeester zich neutraal te houden. Dit nam niet weg dat de erfgooiers zich meer geprikkeld toonden dan ooit. Zij installeerden een eigen bestuur onder leiding van Floris Vos, en verklaarden zich bevoegd om te beslissen over het gebruik van heiden en weiden. Het gemeentebestuur van Laren, bijna geheel uit erfgooiers bestaande, erkende dit.

Hierna begon de herrie pas goed. Voor het scharen moest het op te

De Larense heide zoals Mauve deze zag in de jaren toen hij daar verbleef.

brenge vee gebrand (gemerkt) worden door de meentmeesters en bij deze gelegenheid behoorde het schaaargeld te worden voldaan. Dit geld moest dienen om de kosten van meentonderhoud te dekken.

Op de eerstvolgende schaaardag stond aan elke zijde van de toegangswegen een meentmeester met helpers, van beide partijen! De boeren maakten hun keuze en elk betaalde aan de ene of de andere zijde van de weg, al naar hij wilde.

Het oude bestuur zag zich in 1904 gedwongen deze malle situatie te dulden en een deel van de gelden in de kas van de andere partij te laten vloeien. Alleen de burgemeester van Blaricum durfde ongebrand vee te weren met behulp van rijkspolitie. Bovendien liet hij Floris Vos arresteren.

Loslopende koeien

In 1905 werd het spel interessant. De oude partij had het Ministerie van Justitie bewerkt en toezegging van steun verkregen. Zij voelde zich dus sterk en durfde het aan vee van de nieuwe partij te weigeren.

Het resultaat was: vernietiging van

hekken, nachtelijke opdrijving, verwijdering en schade door vee dat onbeheerd liep. Het gelukte om zestig koeien clandestien op de Naardermeent te brengen. Gehuurde krachten zetten deze buiten het hek, waarna de eigenaar ze weer naar binnen leidde in het holst van de nacht.

De burgemeester liet toen een aantal koeien naar de stad brengen. Dit bij wijze van proef, om te zien hoe de nieuwe partij zou reageren. Deze maakte dadelijk aanstalten om een proces te beginnen over de vraag of Naarden wel het recht bezat koeien op te brengen; te „schutten“, zoals men zei.

Hierop haalde de burgemeester schielijk bakzeil. Hij liet zeggen dat de politie loslopende koeien had aangetroffen en gaf ze aan de eigenaren terug zonder de kosten in rekening te brengen. Dit leverde de nieuwe partij een morele overwinning... maar ontnam haar tevens de kans om de zaak uit te vechten!

Request

Daarop wendde het bestuur van de nieuwe partij zich met een request tot de Tweede Kamer. Men zette

uitvoerig de gang van zaken uiteen, beginnend bij 1899, en verweet de politie onrechtmatig optreden. De commissie voor verzoekschriften ging hier op in. Zij merkte op dat beide partijen elkaar verweten dat zij hun geschil niet voor de rechter brachten en dat het ook beter was niet aan een mogelijk eindeloos te rekken proces te beginnen.

Een wet?

De commissie achtte het bovendien beter de zaken van grond af aan te regelen. Men moest hiertoe een wetsontwerp gereed maken. De Minister van Justitie sprak daarentegen van „een groep ontevreden erfgooiers“ en wenste stevig ingrijpen door de politie.

Inmiddels had de oude partij een stuk bos (Crailoo) aan een bouwmaatschappij verkocht. Dit leverde stof voor een nieuw conflict. Erfgooiers van het nieuwe bestuur erkenden de verkoop niet en gingen er bomen kappen. De maatschappij vermeed een civiele procedure over de eigendomsrechten en liet een strafzaak aanhangig maken.

Wettelijke regeling

Uitzicht op een oplossing in dit conflict kwam er pas, toen Heemskerk in 1908 Minister van Binnenlandse Zaken werd en zich in de steeds verder doorgretende twisten ging mengen. Hij zag in dat enkel en alleen een duidelijk stellen van de rechten in een wettelijke regeling de rust kon doen weerkeren.

Eerste algemene vergadering van leden op 23 april 1914 in de Grote Kerk te Naarden.

Mr. S. GRATAMA, lid van de Hoge Raad, kreeg opdracht zich in de materie in te werken en een wetsontwerp op te stellen. Het werd in 1910 ingediend. De ontwerper hield rekening met de belangen van alle partijen, te weten: de Vergadering van Stad & Lande, de gemeenten, de scharenden en de niet-scharenden. *Deze oplossing is aanvaard.*

Toen het wetsontwerp op 24 april 1912 de Eerste Kamer passeerde en daarna het Staatsblad bereikte, kon men zeggen dat de rust weergekeerd was.

De vereniging

De wet van 1912 kent een „Vereniging Stad & Lande van Gooiland“ die de gemene heiden en weiden in eigendom heeft. Doel der vereniging is: behartiging van de belangen van

de Gooise landbouw en veeteelt in het algemeen en die van de erfgooiers in het bijzonder.

Het bestuur stelt jaarlijks de ledenlijst vast. Ieder kan hierop plaatsing vragen, onder overlegging van bewijsstukken, en met mededeling, of men als scharend of niet-scharend wenst te worden ingeschreven.

Vereist zijn voor het lidmaatschap: meerderjarig man zijn, in mannelijke linie afstammen van een erfgooiër en in het Gooi wonen (buiten 's Gravenland). Scharend lid zijn alleen zij die boerenbedrijf als hoofdbedrijf uitoefenen, gehuwd zijn, eigen erf of stalling in bezit of huur hebben en daarin regelmatig 's winters eigen melkvee of paarden hebben.

Bestuur

De wet bepaalt dat de vereniging een bestuur heeft en een jaarlijkse algemene vergadering kent. De laatste werd aanvankelijk gehouden in de Grote Kerk te Naarden, later in het sportpark te Hilversum. Iedere erfgooiër brengt een enkele stem uit; de scharenden zijn hierdoor altijd in de minderheid; aanvankelijk in de verhouding 1 op 4, nu ongeveer 1 op 20. Zo loopt de uitoefening van het boerenbedrijf achteruit.

In het bestuur hebben de erfgooiers volgens de wettelijke regeling altijd de meerderheid. Botsingen als de hiervoor beschreven zijn aldus uitgesloten.

Er zijn 15 zetels, zes voor de Gooise gemeenten, zes voor de scharenden erfgooiers, twee voor de niet-scharenden, terwijl de voorzitter door de

Kroon wordt benoemd. Door deze benoeming én door het voorgeschreven toezicht van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland heeft Stad & Lande een publiekrechtelijk karakter. Voor ontbinding is toestemming van de Kroon vereist.

Toch nog moeilijkheden

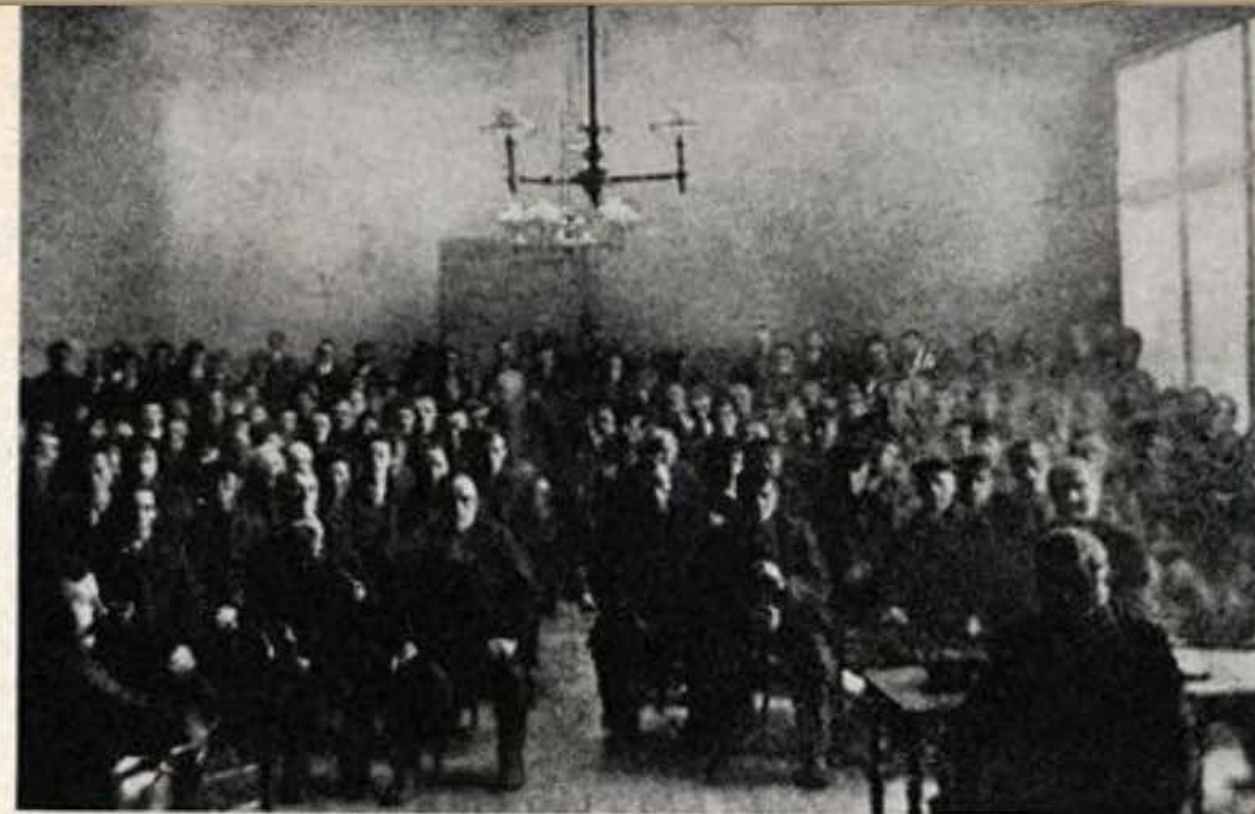
Wie meent dat er nu geen moeilijkheden meer konden ontstaan, vergist zich. De wet gebiedt het bestuur voor de scharenden erfgooiers te zorgen. Op de algemene vergadering verschijnen echter slechts enkele honderden scharenden, tegen duizenden niet-scharenden. De laatsten genieten geen enkel voordeel, want alle opbrengsten, ook die van grondverkoop, moeten in de pot voor meentverbetering.

De niet-scharenden kwamen dan ook al spoedig in grote getale ter vergadering, allereerst om hun presentiegeld te innen, en hierna prompt de rekening af te keuren... omdat er geen uitkering aan hen in opgenomen was!

Protesthouding

De niet-scharenden hebben zich aldus een vaste protesthouding aangemeten. Zij plegen naar geen enkele uitleg te luisteren. Zij stemmen zonder meer tegen! Hierin hebben zij zich zeer hardnekkig getoond.

Het bestuur heeft allerlei pogingen gedaan om iedereen tevreden te stellen, maar mocht eenvoudig geen dividenden uitkeren. Een proefje in deze richting is in 1923 bij K.B. op een veto gestuit.

Vergadering der „Nieuwe Partij” te Hilversum vóór de invoering van de wet. Een pracht compositie, deze oude foto.

Slechts éénmaal geld

Slechts éénmaal zijn de niet-scharenden verwend. Dat was toen Stad & Lande, met toestemming van de overheid volgens een speciale wet (!) het voor de boeren waardeloos geworden bezit aan heiden verkocht aan de Stichting Goois Natuurreservaat. *De opbrengst mocht onder alle erfgooiers verdeeld worden.*

De in 1932 tot stand gekomen verkoop bracht zoveel op dat elke ingeschreven erfgooiër 566 gulden ontving, in die tijd wel een aanzienlijk bedrag. Zeer vele „slapende” erfgooiers hebben zich toen gehaast om zich te melden. De genealogen hadden druk werk, want de kandidaat-leden moesten aantonen dat zij in mannelijke linie afstamden van een dergenen, wier naam op de lijst van 1708 voorkwam.

Huidige toestand

Het bestuur der erfgooiers zetelt in

eigen huis te Hilversum. Hoe lang nog? Studiobouw gaat het omliggende terrein opslokken.

Het bestuur beheert rond 1500 hectare weiland. Ook hierbij stellen wij de vraag: hoe lang nog? Het aantal boeren mindert snel. Er is al meermaals voorgesteld de grond onder hen te verdelen en flinke bedrijven op de meenten te stichten. Maar wie van de omtrent tweehonderd boeren moeten dan de uitverkorenen zijn? Of kan er zelfs van zulk een plan niets komen?

De Gooise gemeenten groeien. Zij tellen nu met elkaar 200.000 inwoners en... zij groeien verder. De akkers hebben ze al bijna geheel volgebouwd, maar van de heiden en bossen moeten zij afblijven. Wanneer zij de meenten echter vol huizen mochten zetten, waren zij uit de brand!

Het Gemeenlandshuis van Stad en Lande te Hilversum, de zetel van het bestuur der erfgooiers in de huidige tijd.

De niet-scharenden vinden alles goed wat hen aan uitkeringen helpt. Ze zijn vóór liquidatie. Hun belangen botsen op die der boeren, die zelf pas aan verdeling kunnen denken als hun getal nog veel verder geslonken zal zijn. Wat zal het worden? Zullen de erfgooiers ook weiland moeten afstaan? Hoe lang zal de wet van 1912 nog werken? Zal ook hier het oude boerenbedrijf moeten wijken voor de industrie . . . en de hierbij behorende woonwijken? Zal de erfgooierskwestie — een laatste stukje middeleeuwen in het Gooi — in onze jaren tot een oplossing komen?

Als u meer over dit onderwerp wilt lezen:

J. Ph. van Erk, *De erfgooierskwestie*, 1927.

E. Luden, *Het Gooi en de erfgooiers*, 1931.

D. Th. Enklaar en A. C. J. de Vrankrijker, *Geschiedenis van Gooiland*, 3 delen 1939/1941.

Actuele vragen reeds beantwoord door uw actuele AO-ENCYCLOPEDIE

Atoomcontrole? AO 881, Spionage door radar*

Nieuw-Guinea? AO 887, De geschiedenis van Nieuw-Guinea*

Onrust in Afrika? AO 893, Taalkaart van Afrika*

* nog verkrijgbaar

Deze AO werd voor u geschreven door:

Dr. A. C. J. de Vrankrijker. Hij is in 1907 geboren. Hij is historicus. Hij schreef verschillende boeken over onderwerpen uit de geschiedenis van Nederland. Als geboren Gooier — en langs moederszijde stammend uit een erfgooiersfamilie — behandelde hij verschillende onderwerpen uit de geschiedenis van zijn gewest. Een van zijn verdiensten is dat hij als eerste historicus de archieven van Stad & Lande, van Naarden en de Gooise dorpen volledig doorvorste en verwerkte. Voor AO schreef hij reeds nummer 707.

DR. A. C. J. DE VRANKRIJKER

5 geluksVogels

geven een keus uit:

- een langspeelplaat (Columbia), 7de symf. van Beethoven; Philharmonisch Orkest, o.l.v. Otto Klemperer; bekroond met vijf sterren.
- of ● een collectie van 15 dia's, schitterende kunstwerken uit het Stedelijk Museum; speciaal voor AO uitgezocht door leden van de staf van dit Museum.
- of ● een reiswekker, fraai model, wereldberoemd merk Mauthe; radiuwijzers, uitvoering in gekleurd kunstleer.
- of ● een pilastro complesso set, 3 boekenplanken met bijbehorende wandstrips in moderne kleuren. Alles van stootvast gemoffeld staal. In elk vertrek te gebruiken.

Op aangename en verantwoorde wijze krijgt u door de wekelijks verschijnende AO-boekjes een dieper inzicht in alle actualiteiten en in de ontwikkeling van de wetenschappen en de kunst. De geïllustreerde AO-REEKS is de enige encyclopedie die elke week „bij” blijft en die u steeds zult raadplegen.

Hoofdred.: C. J. J. Wiedhaup. Red. Secr.: Theo de Vries.

De abonnementsprijs bedraagt per jaar f 13,90, per half jaar f 7,40 en per kwartaal f 3,85.

Losse exemplaren kosten f 0,50 of Bfr. 7,— en kunnen rechtstreeks bij de stichting worden besteld.

Deze prijzen gelden ook voor de Ned. Antillen, Suriname, Nieuw-Guinea en Indonesië.

Voor België en Luxemburg komt thans de abonnementsprijs overeen met een bedrag van fr. 198,— per jaar, fr. 106,— per half jaar en fr. 55,— per kwartaal.

Voor het buitenland gelden verder de volgende abonnementsprijzen: per jaar f 15,40, per half jaar f 8,15 en per kwartaal f 4,25 (porto inbegrepen).

RED. en ADM. AO, Stichting IVIO, Koninginneweg 62, Amsterdam-Z.

Tel. (020) 73.63.33*, Postgiro 287934, Gem. Giro 1 422, Bank: Ned. Handel Mij. N.V. Amsterdam.

© Copyright. Nadruk verboden. Overname alleen met schriftelijke toestemming van de Stichting IVIO.